

ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

Τό φεμινιστικό κίνημα στήν Ἰταλία καί τήν Ἑλλάδα

Νίκη Καλτσόγια - Τουρναβίτη
Δρ. Πολιτικών Ἐπιστημῶν

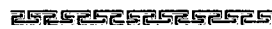
Στό πρόσφατο συνέδριο πού ἔγινε στή Ρώμη ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ Ἰταλικοῦ Συμβουλίου Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν καί τῆς Ford Foundation, ὅπου ἐξετάστηκαν πολιτικά, οἰκονομικά, κοινωνικά θέματα, πού ἀφοροῦσαν ἀποκλειστικά τίς χώρες τῆς Νότιας Εὐρώπης Ἑλλάδα, Ἰταλία, Ἰσπανία, Πορτογαλία καί Τουρκία, εἶχαν ὑποβληθεῖ καί ἀνακοινώσεις πού ἀναφέρονταν στή θέση τῆς γυναίκα σέ ὀρισμένες ἀπ' αὐτές καί συγκεκριμένα τήν Ἑλλάδα, Ἰταλία καί Ἰσπανία.

Τό συνέδριο ἔληξε μέ τή διαπίστωση ὅτι ἡ γεωγραφική θέση, καθῶς καί ἡ πολιτική, κοινωνική καί οἰκονομική στάθμη ἀνάπτυξης τῶν χωρῶν αὐτῶν δημιουργοῦν τίς προϋποθέσεις γιά τήν ὕπαρξη μιᾶς «κοινῆς ταυτότητας», πού θά μπορούσε νά χρησιμεύσει γιά τή χάραξη ἀντίστοιχων πολιτικῶν, οἰκονομικῶν καί κοινωνικῶν ἐπιδιώξεων.

Μεταξύ τῶν «κοινῶν» προβλημάτων τονίστηκε ἰδιαίτερα καί τό θέμα τοῦ φεμινιστικοῦ-πολιτικοῦ κινήματος στίς χώρες αὐτές, σάν ἓνα ἀπό ἐκεῖνα, πού θά μπορούσαν ν' ἀποτελέσουν ἀντικείμενο ἔρευνας.

Ἡ πικρή διαπίστωση ἀκόμη ὅτι οἱ ἐπιστήμονες τῶν χωρῶν τῆς Νότιας Εὐρώπης πολύ λίγα πράγματα ξέρουν γιά τά εἰδικότερα προβλήματα πού τίς ἀπασχολοῦν καί ταυτόχρονα ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης προσέγγισης τῶν προβλημάτων τῶν χωρῶν αὐτῶν μέ ὠθοῦν νά ἐπιχειρήσω τήν παρουσίαση, στίς

γενικές της γραμμές, της εργασίας της 'Ιταλίδας κοινωνιολόγου Yasmine Ergas: «Μιά δημοκρατία θεμελιωμένη στην εργασία». Παρατηρήσεις για τη γυναίκα-πολίτη στη σύγχρονη 'Ιταλία». Η μελέτη αυτή έχει ξεχωριστό ενδιαφέρον γιατί δίνει, με συντομία αλλά και πληρότητα την πορεία της ολοκλήρωσης των δικαιωμάτων της 'Ιταλίδας στα πλαίσια του πολιτικού και κοινωνικού συστήματος της 'Ιταλίας. Η γνώση της πορείας αυτής και οι προβληματισμοί του γυναικείου κινήματος στη χώρα αυτή μάς ενδιαφέρει άμεσα, γιατί μέσα απ' αυτή θα διαπιστώσουμε πολλά κοινά σημεία της μοίρας, που διαφεντεύει τις γυναίκες και στον τόπο μας αλλά και σχεδόν σ' όλοκληρο τον υπό ανάπτυξη κόσμο. Έξάλλου τό γυναικείο κίνημα, ίσως τό μεγαλύτερο κίνημα του είκοστού αιώνα, αποκτά ένα ξεχωριστό επιστημονικό ενδιαφέρον σήμερα και στην Ελλάδα.

Τό Φεμινιστικό Κίνημα στην 'Ιταλία

Στή μελέτη της Ergas ή ανάπτυξη της γυναίκας-πολίτη στην 'Ιταλία εξετάζεται σάν τό αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ παραγόντων, πού είναι έσωτερικοί, δηλ. προέρχονται από τό ίδιο τό πολιτικό σύστημα (κρίση νομιμοποίησης, αναδιάρθρωσης στις σχέσεις μεταξύ των βασικών πολιτικών κομμάτων, αλλαγή γραμμής μέσα στα ίδια τά πολιτικά κόμματα) και έξωτερικοί, όπως π.χ. ή δημιουργία αυτόνομων γυναικείων κινήματων, πού βρίσκονται όμως σέ συνάρτηση με τίς συνθήκες του κοινωνικού και οικονομικού πλαισίου.

Οί κινητοποιήσεις των γυναικών, πού έγιναν στό περιθώριο του αντιπροσωπευτικού συστήματος, του οικοδομημένου γύρω από τά πολιτικά κόμματα και τους εκλογικούς θεσμούς, έπαιξαν ένα αποφασιστικό ρόλο στη διασφάλιση των δικαιωμάτων της γυναίκας. Δημιούργησαν όμως και ένα «άκανθώδες» για μία δημοκρατική χώρα πρόβλημα: Ποιός «έκφράζει» καλύτερα τίς ανάγκες της γυναίκας. Η πληθώρα των αντικρουσμένων δυνάμεων, οι οποίες δίνουν ζωή στην κατακερματισμένη ιταλική πολιτική είναι ικανές να έγγυηθούν μία ικανοποιητική «έκπροσώπηση» των γυναικείων συμφερόντων; Χωρίς άμφισβήτηση, οι 'Ιταλίδες έφτασαν τίς τελευταίες δεκαετίες να πλησιάζουν στην

άπόκτηση «πλήρων πολιτικών δικαιωμάτων». Σέ ποιό βαθμό όμως ό άγώνας για «ίσα δικαιώματα» και σ' όλες τίς κοινωνικές και πολιτικές σφαιρές πέτυχε να έκφράσει άγώνα για τά μέσα μάλλον, παρά για τους σκοπούς;

Τό πέρασμα των γυναικών από την ύποτιμηση στην αναγνώριση δέν ήταν όμαλό και για την 'Ιταλίδα. Δεχόταν κι αυτό τίς ταλαντεύσεις και τίς μεταβολές του «ιστορικού» περιβάλλοντος. Η αναγνώριση πάντως κινήθηκε σταθερά μεταξύ δύο πόλων: «Τής άξίας της γυναίκας σάν μητέρας και της άξίας της σάν εργάτη. Η πρώτη ταυτότητα (γυναίκα - μητέρα) κυριαρχούσε στις πολιτικές συζητήσεις και πάντοτε χαρακτηριζόταν σάν ή «φυσική» με τά έμφυτα χαρακτηριστικά της γυναικότητας. Η δεύτερη (γυναίκα - εργάτης) έχει θεωρηθεί σάν άποκτημένο δικαίωμα, πού δέν είναι παρά ένας συμβιβασμός της πολιτείας προς τίς γυναίκες, παρά πραγματική αναγνώριση της έσωτερικής θετικής ποιότητας, ή όποια άνήκει σ' όλα τά κοινωνικά όντα.

Οί γόνιμες μαντόνες είναι ίδια άγαπητές τόσο στό καθολικό δόγμα, τό φασιστικό καθεστώς, τό Χριστιανοδημοκρατικό κόμμα και στις βαθεία ριζωμένες άριστερές παραδόσεις, ώστε οι 'Ιταλίδες να έχουν έκθειαστεί γενικά για

τίς μητρικές-παραγωγικές τους ικανότητες. Αύτός άκριβώς ό τρόπος άξιολόγησης της γυναικείας φύσης επηρέασε την προστατευτική νομοθεσία σχεδόν για ένα αιώνα και έδωσε στην εργαζόμενη μητέρα περισσότερες έξασφαλίσεις για τίς αναπαραγωγικές της δραστηριότητες, απ' ό,τι δόθηκαν στις περισσότερες δυτικές χώρες.

Η πολιτική θεωρία πού βγαίνει απ' αυτόν τον τρόπο άξιολόγησης, κοινό κατά τρόπο, ίσως, παράδοξο σέ όλες τίς πολιτικές ιδεολογίες, βρήκε, όπως ήταν έπόμενο, τό έμπειρικό της σκέλος στην άδύνατη θέση της γυναίκας στην «έπισημη οικονομία» και στους πιό «ίσχυρους» τομείς της αγοράς εργασίας, γιατί είχε εύνοηθεί από την προστατευτική νομοθεσία και μάλιστα με θετικά μέτρα. Επί πλέον ό προσανατολισμός της προστασίας για τη γυναίκα μόνο στην μητρότητα, σήμαινε φανερά και τη θεμελίωση της άξίας της στην ικανότητά της για τη δημιουργία και τη συνέχιση της ζωής. Όμως ή «Μητέρα-γή» και ή «Μητέρα του Θεού», ή δραστηριότητα της γυναίκας βρίσκεται βασικά στό να δημιουργεί εκείνους πού δρούν. Αύτή είναι ή πηγή. Η περιθωριακή θέση της στην αγορά εργασίας μ' αυτόν τον τρόπο έξασφαλίζει μία μειονεκτική θέση σ' ένα πολιτισμό, πού βλέπει στην

γυναίκα τή μητέρα εκείνων πού τόν δημιουργοῦν, χωρίς ὅμως καί συμμετοχή της στή χαρά τῆς δημιουργίας.

Ἡ ἱστορία τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος στήν Ἰταλία ἀρχίζει τόν εικοστό αἰώνα, μέ μιὰ ἔντονη διαμάχη πάνω στό θέμα τῆς θέσης τῆς γυναίκα. Ὅμάδες σοσιαλιστῶν καί ἀστών φεμινιστῶν ἀσχολοῦνταν πάνω στά δικαιώματα τῶν γυναικῶν καί δέν περιορίζονταν μόνο στό θέμα τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος. Οἱ συζητήσεις ἀφοροῦσαν γενικά τό status τῶν γυναικῶν καί ἰδιαίτερα τήν προστασία τους στά ἐργατικά θέματα. Τό φασιστικό καθεστῶς, ὅπως ἦταν ἐπόμενο ἔδωσε τίς δικές του λύσεις στό πρόβλημα τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῆς γυναίκα. Ὁ φασισμός ἐβλεπε τίς γυναῖκες σάν τίς «παρθενικές μητέρες» τοῦ ἔθνους, τίς δημιουργούς «γενεῶν στρατιωτῶν καί οἰκοδόμων αὐτοκρατοριῶν καί φύλακες τῶν οἰκογενειακῶν ἐστιῶν». Τό 1925 δόθηκαν πολιτικά δικαιώματα σέ ὀρισμένες κατηγορίες γυναικῶν γιά τίς ἐκλογές ὀργάνων τῆς διοικήσεως. Τό ἐκλογικό δικαίωμα γιά νά χορηγηθεῖ ἀπαίτοῦσε κριτήρια κοινωνικῆς τάξης, ἡ «πατριωτικῆς» ἀξίας. Τέσσερα ὅμως μόλις χρόνια ἀργότερα τό ἐκλογικό δικαίωμα ἀφαιρέθηκε γενικά καί οἱ γυναῖκες βρέθηκαν ἀκόμα γιά μιὰ φορά στερημένες ἀπό τή χειραφέτηση, πού εἶχαν ἔστω καί μερικά πετύχει.

Σ' ὅλη τή διάρκεια τῆς εικοσάχρονης δικτατορίας τοῦ Μουσσολίνι, ἡ πολιτική ἀποσκοποῦσε στό νά καθορίσει τήν ταυτότητα τῶν γυναικῶν στό μητρικό τους ρόλο, ὑπερπροστατεύοντας καί δίνοντας κίνητρα γιά μεγάλες οἰκογενεῖς ἢ ἀκόμα καί ἀποκλειοντάς τες μέ νομοθετικά μέτρα ἀπό τήν ἐργασία. Ἐνάντια σ' αὐτή τήν ὀπισθοδρόμηση, ἡ ὁποία τίς ἐξανάγκασε νά «μένουν σπίτι καί νά πολλαπλασιάζονται», μεγάλος ἀριθμός γυναικῶν ἀναμείχτηκε στήν ἀντίσταση. Μέ τό τέλος τοῦ φασισμού καί τήν πώση του εἶχαν ἀποκτήσει πιά σημαντική πολιτική «ὄρατότητα».

Ἀπό τόν πόλεμο καί μετά τά προβλήματα τῶν γυναικῶν μῆκαν στό κέντρο τῶν πολιτικῶν συζητήσεων καί προκάλεσαν νέες πολιτικές ἀντιμετωπίσεις. Ἡ περίοδος αὐτή μπορεῖ νά διακριθεῖ σέ τρεῖς μικρότερες: μεταξύ τῆς πώσης

τοῦ καθεστῶτος καί τοῦ 1950, τῆς ἀρχῆς τῆς δεκαετίας τοῦ '60 καί ἐκείνης τοῦ '70. Σέ κάθε περίοδο εἰδικοί παράγοντες λειτούργησαν ἀποφασιστικά γιά τή δημιουργία συγκεκριμένης πολιτικῆς γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν γυναικείων προβλημάτων. Οἱ συνθηκές πολιτικῆς ἀναταραχῆς πού ἐπικρατοῦσαν καί στίς τρεῖς αὐτές περιόδους ἦταν εὐνοϊκές γιά τίς γυναῖκες. Τά ὠφέλη φάνηκαν πρῶτα μέ τήν ἀνασύνταξη τῆς πολιτείας, ὕστερα ὅταν οἱ πρῶτες κεντροαριστερές κυβερνήσεις διαδέχτηκαν τά «κεντρώα» σχήματα, τά ὁποία κυριαρχοῦσαν στή δεκαετία τοῦ '50 καί τελικά ὅταν οἱ μαζικές κινητοποιήσεις σέ ὅλους τοῦς κοινωνικούς τομεῖς ἔβασαν σέ κρίση τίς προηγουμένες πολιτικές συμφωνίες.

Στήν πρώτη περίοδο οἱ γυναῖκες ἀποκτήσαν τό δικαίωμα ψήφου, συνταγματικά κατοχυρωμένη ἰσότητα καί προστασία τῶν ἀναπαραγωγικῶν τους δικαιωμάτων, (μητρότητα, γάμος, ἄρθρα 29-31 τοῦ ἰταλικοῦ Συντάγματος). Τό τρίτο μάλιστα ἄρθρο τοῦ ἰταλικοῦ Συντάγματος διαδηλώνει ὅτι ὅλοι οἱ Ἰταλοί πολῖτες εἶναι ἴσοι καί ὅτι ἡ πολιτεία πρέπει ν' ἀπομακρύνει τά ἐμπόδια γιά τήν ἐπιτευξη ἀποτελεσματικῆς ἰσότητας. Τό ἄρθρο 37 ὀρίζει πάλι ὅτι «ἡ ἐργαζόμενη γυναίκα ἔχει τά ἴδια δικαιώματα καί γιά ἴση ἐργασία τήν ἴδια ἀμοιβή μέ τόν ἐργαζόμενο ἄνδρα. Οἱ συνθηκές ἐργασίας πρέπει νά τῆς ἐπιτρέπουν νά ἐκπληρώνει τή βασική οἰκογενειακή της λειτουργία καί νά ἐξασφαλίζουν εἰδική καί ἐπαρκή προστασία γιά τή μητέρα καί τό παιδί. Αὐτό τό ἄρθρο τοῦ Συντάγματος πάνω στό ὅποιο στηρίχθηκε ἡ νομοθεσία πού ἐπακολούθησε γιά τίς γυναῖκες, ἐκφράζει ἓνα συμβιβασμό στόν ὁποῖο κατέληξαν οἱ καθολικές καί λαϊκές δυνάμεις ὕστερα ἀπό μακρές διαφωνίες, πού στρέφονταν γύρω ἀπό δύο κυρίως θέματα: τήν ἔννοια τῆς ἴσης ἐργασίας καί τῆς «οὐσιώδους» ιδιότητας τῶν γυναικῶν γιά τοῦς «γυναικείους ρόλους». Ἀρχικά οἱ χριστιανοδημοκράτες ζήτησαν νά προστεθεῖ μιὰ ἐπεξηγηματική διάταξη στή φράση «ἴση ἐργασία», πού νά ὑποδηλώνει τήν ἴση παραγωγικότητα. Τελικά ὅμως ἀπέσυραν τό αἶτημα. Ὅσο γιά τίς «οὐσιώδεις οἰκογενειακές λειτουργίες» ἀρνήθηκαν νά

ἀλλοιώσουν αὐτή τή διακήρυξη ἀρχῆς. Ἀλλά καί οἱ ἀριστεροί τό δέχτηκαν σάν ἀναπόφευκτο τίμημα γιά τήν ἐνότητα τῶν ἀντιφασιστικῶν δυνάμεων. Τό ὅτι ἄλλωστε οἱ ἀριστεροί δέν εἶχαν πρόθεση νά κάνουν ἐπικίνδυνες τίς ὑπάρχουσες οἰκογενειακές σχέσεις φάνηκε πολύ ἀργότερα ἀπό τήν ψήφιση τοῦ νέου Συντάγματος.

Ἡ νέα ἰταλική δημοκρατία ἔδωσε στίς γυναῖκες καί πολιτικά δικαιώματα χωρίς προηγούμενο, ἀλλά συγχρόνως διαμόρφωσε καί τή γυναικεία ταυτότητα «γυναικότητα-μητρότητα», ἡ ὁποία ἔμελε νά κυριαρχήσει καί νά προσανατολίσει τόν προσδιορισμό καί τῶν κοινωνικῶν τους δικαιωμάτων. Πάντως καί οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες ὑποστήριξαν αὐτή τήν προστατευτική πολιτική. Ὁ συμβιβασμός ἔδωσε τή νομική βάση γιά τό κοινωνικό-οικονομικό μοντέλο τῶν ἐπόμενων δύο δεκαετιῶν, τό ὁποῖο στηριζόταν πρωταρχικά στό ρόλο τῶν γυναικῶν σάν στηριγμάτων τῆς οἰκογένειας, ἓνα εἶδος ἀνταμοιβῆς γιά τήν ἔλλειψη δυνατότητας συμμετοχῆς στά δημόσια λειτουργήματα. Παράλληλα ὅμως τό ἰταλικό Σύνταγμα διακηρύσσοντας στό πρῶτο του ἄρθρο ὅτι ἡ Ἰταλία εἶναι μιὰ «Δημοκρατία στηριγμένη στήν ἐργασία», τοποθετεῖ καί τή γυναίκα στήν καρδιά τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας, ἐφόσον μέ τή διάταξη αὐτή δίνει ἀναντίρρητα στόν ἐργαζόμενο μιὰ προνομιακή θέση στήν ἠθική οἰκονομία τῆς χώρας καί ἓνα εἰδικό χαρακτήρα στήν ιδιότητα τοῦ πολίτη. Ἡ διακηρυκτική αὐτή ἀρχή δείχνει τή θέληση τῆς πολιτείας νά ἐνσωματώσει πλήρως τή γυναίκα στήν πολιτική κοινότητα, μέσα ὅμως ἀπό ἓνα διαφορετικό κριτήριο ἀξιολόγησής, τή νέα ταυτότητα γυναίκας-ἐργάτη. Ἡ διαδικασία ὅμως αὐτή τῆς ἐνσωμάτωσής τῆς γυναίκας, κατά τίς Ἰταλίδες φεμινίστριες ἔχει ἓνα ἀρνητικό περιεχόμενο, γιάτι παραγνωρίζει τή σπουδαιότητα τῶν τρόπων ζωῆς τῆς γυναίκας, ὅπως ἔχουν διαμορφωθεῖ ἀπό τήν ἱστορία καί τόν πολιτισμό καί προβάλλει σάν πρότυπο ἓνα ἀνδρικό μοντέλο.

Στή δευτέρα περίοδο, δεκαετία '60, τό θέμα τῶν γυναικείων προβλημάτων ξανάγινε σοβαρό ἀντικείμενο πολιτικοῦ ἐνδιαφέροντος καί πάρθηκαν σοβαρά μέτρα στηριγμένα στίς συνταγματικές

ἐπιταγές. Ἐξακολουθοῦν ὁμως τὰ αἰτήματα τῶν γυναικῶν νά εἶναι μπλεγμένα στό δίλημμα, πού θέτουν οἱ δύο βασικές μορφές ἀξιολόγησης: τῆς γυναίκας-μαντόνας καί τῆς γυναίκας-ἐργάτη. Ἐπρεπε, ἀπό τή μιὰ μεριά, ν' ἀντιμετωπίσουν τήν ἐξειδίκευση στούς γυναικίους ρόλους καί τό πολιτικό περιθώριο καί, ἀπό τήν ἄλλη, τήν ἀφομοίωση καί τήν ἐνσωμάτωση στό κοινωνικό σύνολο.

Ὁ ἀναγεννημένος φεμινισμός τῆς τελευταίας δεκαετίας προσπάθησε νά λύσει τό γόρδιο δεσμό: «Ὅυτε πόρνες, οὔτε μαντόνες», φώναζαν μ' ἓνα δημοφιλές σλόγκαν. «Μόνο γυναῖκες». «Μόνο γυναῖκες». Ἐδῶ βρίσκεται ἡ δυσκολία. Συχνά συνδεμένες μέ ἄλλους ἀγῶνες ἀπελευθερωτικῶν κινημάτων, οἱ ἀγῶνες τῶν γυναικῶν γιά πολιτικά δικαιώματα καί ἡ τάση τους νά κινοῦνται βασικά σέ θέματα, πού εἶχαν ἄμεση σχέση μέ τό γυναικεῖο status ὑποβάθμιζαν τίς δικηδικήσεις τους ἀλλά καί δυσκόλευαν τή διαπραγματευτική ικανότητά τους.

Μιά περίοδος σχετικῆς «σιωπῆς» ἀκολούθησε τίς μεταρρυθμίσεις τοῦ '60, ἐνῶ μετά, στή δεκαετία τοῦ '70, μιὰ πραγματική «ἐφοδος» γιά νέα πολιτική καί νομοθεσία ἀλλάξε ριζικά τή θέση τους στήν οἰκογένεια, στήν ἐργασία καί στήν πολιτική συμμετοχή. Τό status τῶν γυναικῶν καί ὁ ρόλος τους στήν οἰκογένεια διαμορφώθηκαν ἀπό πλῆθος μέτρων: νόμοι ἐπέκτειναν καί δυνάμωσαν τήν προστασία τοῦ ἀναπαραγωγικοῦ τους δικαιώματος (εἰδικότερα ἄδειες ἐγκυμοσύνης)· ρυθμίσεις γιά τό διαζύγιο καί τή μεταρρύθμιση τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, τό ὁποῖο θεωρεῖται σήμερα ὡς τό πιό προηγμένο στή Δυτική Εὐρώπη· ὀργάνωση οἰκογενειακῶν κέντρων, τὰ ὁποῖα εἰδικεύονται σέ θέματα μητρότητας καί νομοθεσία πού ἀναφέρεται στίς εὐθύνες τους ὡς μητέρες. Τά μέτρα αὐτά ἀπέβλεπαν βασικά στό νά καταστήσουν τή γυναῖκα ἰκανή γιά τή διεύθυνση τοῦ σπιτιοῦ καί τίς ἀπαιτήσεις μιᾶς σύνθετης οἰκονομίας, μ' ἀνταπόκριση στίς ἀνάγκες τῆς οἰκογενείας, παρά τήν ἐπιδίωξη πληθυσμιακῆς ἀνάπτυξης. Συγχρόνως ὁμως αὐτός ὁ σαφῆς ἐπαναπροσδιορισμός τῶν εἰδικῶν ρόλων τῆς γυναίκας ἀφήνει καί

μεγάλα περιθώρια γιά τήν ἐνταξη καί τήν ὀλοκλήρωσή της στήν ἐργατική δύναμη, πράγμα τό ὁποῖο ἐπίσης ἀποτελεῖ στόχο τῆς πολιτικῆς τῆς περιόδου τοῦ '70.

Ἡ ὠθηση πού ἔδωσε τό γυναικεῖο κίνημα γιά τήν ἐπίτευξη μιᾶς εὐνοϊκῆς πολιτικῆς γιά τίς γυναῖκες ἀποδείχτηκε πιό ἀποτελεσματική γιατί συνέπεσε σέ μιὰ περίοδο εὐρείας πολιτικῆς καί κοινωνικῆς ἀναπροσαρμογῆς. Σ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ '70 τό κομματικό σύστημα στό σύνολό του πάλεψε μέ τὰ προβλήματα πού δημιουργοῦσαν οἱ κινητοποιήσεις τῶν φοιτητῶν (1968) καί τῶν εργατῶν (1969), πράγμα πού ἐπέβαλε τήν προσπάθεια ν' ἀποκαταστήσουν καί νά σταθεροποιήσουν τίς σχέσεις τους μέ τήν πολιτική κοινωνία. Τήν ἴδια ἐποχή καί ἡ ὀργάνωση τοῦ κομματικοῦ συστήματος βρισκόταν σέ κακή κατάσταση. Στό τέλος τοῦ '60 ἡ κατάρρευση τοῦ κυβερνωτῶς κεντροαριστεροῦ συνασπισμοῦ ἔφερε στήν ἐπιφάνεια τό θέμα τῆς συμμετοχῆς τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος στήν κυβέρνηση τῆς χώρας. Στήν προσπάθειά του νά κατοχυρώσει τό δικαίωμά του νά μετέχει ἀποφασιστικά στή διαδικασία λήψης καί τῶν βασικῶν ἀποφάσεων τό Κομμουνιστικό κόμμα προσπάθησε νά κερδίσει τή νομιμοποίησή του, δείχνοντας τό δυναμικά ζωτικό ρόλο του στήν ἐξασφάλιση τόσο τῆς διατήρησης καί ἐπιβίωσης τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, ὅσο καί τῆς ἐπιβολῆς θεμελιωδῶν μεταρρυθμίσεων. Τό κόμμα αὐτό, κατά συνέπεια, τόνιζε καί τήν παράδοσή του ὡς ἐνός ἀπό τούς κυριότερους ὑποστηρικτές τῆς ἰταλικῆς δημοκρατίας ἀλλά καί ἐμφανιζόταν σάν τό πρωταρχικό στήριγμα καί ἡ πηγή τῶν ἀνερχομένων κοινωνικῶν αἰτημάτων. Γι' αὐτό οἱ κομμουνιστές (καί συχνά καί οἱ σοσιαλιστές) ἔφεραν τόσο νέα «τα-

ξικά» ὁμαδικά αἰτήματα στό κοινοβούλιο, ὅσο κι' ἔδειχναν συχνά πρόθυμοι νά μεσολαβήσουν «μέσω θεσμικῶν καναλιῶν» γιά ἰκανοποίηση αἰτημάτων πού προβάλλονταν ἀπό κινητοποιημένες ὁμάδες. Ἔτσι τὰ ἀριστερά κόμματα ἔπαιξαν ἓνα ρόλο κλειδί στήν πρόωθηση τῆς νέας πολιτικῆς καί γιά τὰ γυναικεῖα αἰτήματα καί τήν ἰκανοποίησή τους.

Μεταξύ τοῦ 1974 καί '76 ἡ ἐκστρατεία γιά τήν ἐλευθερία τῶν ἀμβλώσεων ἐγίνε τό κέντρο τῶν κινητοποιήσεων, πού εἶχαν καί πολιτική ἀπήχηση. Γύρω ἀπό τό σλόγκαν "aborto libero, gratuito e assistito", τό φεμινιστικό κίνημα κέρδισε μιάν ἄνευ προηγούμενου πολιτική προβολή καί ἡ ἰκανότητά του νά ἐπιδρά σοβαρά στή λήψη τῶν ἀποφάσεων αὐξήθηκε ἐξαιρετικά. Ἔτσι γιά παράδειγμα τό Κομμουνιστικό κόμμα ἀναγκάστηκε νά ἀναθεωρήσει, κάτω ἀπό τήν αὐξανόμενη πίεση τῶν γυναικείων διαμαρτυριῶν, τήν ἀρχικά αὐστηρά περιορισμένη πρότασή του γιά τήν τροποποίηση τῆς νομοθεσίας τῶν ἀμβλώσεων. Ἀλλά καί στό Σοσιαλιστικό κόμμα ὁ ἀγῶνας μεταξύ τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ἀπόλυτα ἐλευθερῆς ἀμβλώσεως καί τῆς συντηρητικῆς ἡγεσίας τοῦ κόμματος δημιούργησε σημαντικά ἐσωτερικά προβλήματα.

Καί στίς τρεῖς ἐποχές τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος στήν Ἰταλία, ὅ,τι ἐπιτεύχθηκε ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ἀλληλενέργειας μεταξύ τῶν αὐτόνομων γυναικείων πολιτικῶν κινητοποιήσεων καί τῶν ὑφισταμένων ἐσωτερικῶν δυνάμεων τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Ἡ ὑπαρξη καί ἡ δύναμη τῶν αὐτόνομων κινήματων, ἄλλωστε, ἔχουν ἀποδειχτεῖ ἀποφασιστικές γιά τήν ἐξασφάλιση τῶν νέων δικαιωμάτων τῶν Ἰταλίδων. Παρ' ὅλα αὐτά ἡ ἐπιθυμητή ἰσότητα δέν ἔχει ἀκόμη ἐξ ὀλοκλήρου ἐπιτευχθεῖ.

Ἄγῶνας γιά τήν ἀναγνώριση ταυτότητας τῆς γυναίκας

Ἡ Ergas στή μελέτη της δέν δίνει πληροφορίες γιά τίς γυναικεῖες ὀργανώσεις στήν Ἰταλία. Μέσα ἀπ' αὐτήν ὁμως ἐμφανίζει τόν προβληματισμό τοῦ γυναικεῖου κινήματος, καθῶς καί τίς ἐμπειρίες τους ἀπό τίς συμμαχίες του

μέ τίς πολιτικές δυνάμεις, πού νομίζω ὅτι ἔχουν γενικότερο ἐνδιαφέρον.

Ὁ βαθύτερος προβληματισμός τοῦ γυναικεῖου κινήματος εἶναι ἡ ἀναζήτηση ταυτότητας. «Ὁ σύγχρονος φεμινισμός», γράφει, «δέν ἔχει ἐπαναπαυτεῖ

σέ μιά υπεράσπιση τῶν γυναικείων δικαιωμάτων σέ θετικές καταστάσεις μέ τίς ὁποῖες νά πληρώσει τήν ταυτότητα μέ τήν ὁποία ἔχουν γενικά προσδιοριστεῖ: μητρότητα. Ἐνῶ γιά τήν ιδιότητα τοῦ πολίτη καί τήν ἐργασία πρέπει ν' ἀγωνιστοῦν. Ἀντίθετα ἡ πιά τελευταία ἀναγέννηση τοῦ φεμινισμοῦ ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει τήν ταυτόχρονη κρίση τῶν παραδοσιακῶν γυναικείων ρόλων καί τῶν ἀνδρικών μοντέλων, πού τόν ἐπικαλύπτουν καί κατά συνέπεια ἔκανε τό πρόβλημα τῆς ταυτότητας τῶν γυναικῶν τό βασικό του πρόβλημα. Ὁ ἀγώνας γιά τήν ἀναζήτηση τῆς ταυτότητας εἶναι ἓνα ἀπό τά πιά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ φεμινισμοῦ τῆς τελευταίας δεκαετίας, ὁ ὁποῖος τίς τοποθέτησε πέρα ἀπό ἓνα παραδοσιακό ἀπελευθερωμένο τύπο. Ἡ κουλτούρα τῆς ἀπελευθέρωσης ἀπό τήν ἄλλη μεριά, (ὅπως πολλά ἔθνη καί ἐθνικιστικά κινήματα ἔχουν ἀποδείξει πρὶν ἀπ' τήν ἔξαρση

τοῦ φεμινισμοῦ) προϋποθέτει τόσο ἓνα ποσοτικό ἀναπροσδιορισμό αὐτῶν τῶν δικαιωμάτων ἀλλά καί ἓνα δικαίωμα μή ἀφομοίωσης· τό δικαίωμα τῶν συγκεκριμένων κοινωνικῶν κατηγοριῶν νά διατηρήσουν τή δικιά τους ταυτότητα χωρίς νά πρέπει νά πληρώσουν τό τίμημα δευτερεύοντα κοινωνικοῦ status. Ἐν τό μόττο τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1789 «ἰσότητα, ἀδελφότητα, ἐλευθερία», ἦταν ἡ πολεμική κραυγή γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου, σήμερα τό μόττο αὐτό μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ καί γιά σύνθημα τοῦ νέου φεμινισμοῦ. Εἶναι ὅμως «φανερὰ ἀνεπαρκές» πρέπει τουλάχιστον νά ξαναγραφτεῖ καί νά διαβαστεῖ: «ἰσότητα, ἀδελφότητα, ἐλευθερία καί δικαίωμα διαφέρειν».

Ἡ ἐμπειρία ἐξάλλου ἀπό τίς πολιτικές συμμαχίες δείχνει πῶς οἱ στόχοι τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος δέν εἶναι δυνατόν ἐκ τῶν προτέρων νά προβλεφτεῖ ὅτι θά συμπέσουν μ' ἐκείνους τῶν ἄλλων

ὁμάδων, ὅπως π.χ. τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ὁ μαρξιστικός φεμινισμός προσπάθησε νά συνδέσει τήν ἀποτίναξη τοῦ καπιταλισμοῦ καί τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν ἀνθρώπο μέ τήν ἀπελευθέρωση τῶν γυναικῶν. Φεμινισμός καί κομμουνισμός ἐγίναν δύο ἀλληλοσυμπληρούμενοι ὅροι. Γιά τούς μαρξιστές, ἐργάτες καί γυναῖκες εἶναι δεμένοι μεταξύ τους μέ μιά σχέση «ἀμοιβαίας ἀναγκαιότητας» καί ἀγωνίζονται νά ξεπεράσουν μαζί τίς ἀδυναμίες τους. Ἡ ἴδια ὅμως ἡ κρίση τοῦ μαρξισμοῦ, ὅπως καί ἡ ἀνεπάρκεια τῆς διχτομικῆς ταξικῆς ἀνάλυσης δέν ἐγγυῶνται τήν ὀρθότητα αὐτῶν τῶν πίστεων. Ὁ ἰταλικός φεμινισμός, ὅπως παρατηρεῖ ἡ συγγραφέας, ἔχει πολλές ἀξανάμενες ἀνησυχίες ἀπό τή σύνδεση τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν γυναικῶν μέ τήν ἐργατική τάξη, ἡ ὁποία δέν ἔχει ἀποδειχτεῖ πάντοτε ὅτι ὑποστηρίζει ριζικές δημοκρατικές τάσεις.